

FIKA 'A'AHÍ				

FIKA SIVÍ									

SIVI FAKAMO'ONI AKO 'A TONGA

2020

TONGA MO E ANGA FAKAFONU

PEPA FEHU'I MO E TALI

Taimi: Houa 'e 3

FAKAHINOHINO:

- Hiki ho **FIKA SIVÍ** 'i he puha 'oku hā atu 'i 'olunga he tafa'aki to'omata'ú.
- 'Oku vahevahe 'a e pepa ni ki he **VAHE** lalahi 'e **FĀ** 'o anga peheni.

VAHE	FAKAMATALA	TAUKEI 'ILO
'ULUAKI	TUPU'ANGA 'O E KAKAI TONGÁ	16
UA	ANGA 'O E NOFO FAKA-TONGÁ	24
TOLU	KOLOA FAKANATULA 'A E TONGÁ	15
FĀ	NGAAHI NGAFA 'O E TONGÁ	15
FAKAKĀTOA		70

- Tali **KOTOA** 'a e ngaahi fehu'i 'i he **VAHE 'ULUAKI** ki he **VAHE FĀ**.
- Ngāue **MA'A** mo **MAAU**. Tohi'aki 'a e peni pulū pe peni 'uli'uli. Ngāue'aki pē 'a e peni vahevahe ki he tā fakatātaā pē.
- Kapau te ke toe fie ma'u ha pepa pea fakahoko ki he tokotaha le'o sivi. Hiki ho **FIKA SIVÍ** 'i he pepa tānaki kotoa pē, fakafika 'a e fehu'i ke mahino mo maau pea fakahū 'i he feitu'u totonu 'o e pepa sivi.
- Fakapapau'i 'oku kakato kotoa e peesi **1-19** 'i ho'o pepa sivi ki mu'a peá ke toki kamata pea 'oku 'ikai ha me'a 'i he peesi 17-19.

KĀTAKI 'O TĀNAKI HO'O PEPA SIVÍ KI HE FAISIVÍ 'I HE 'OSI 'A E SIVÍ.

VAHE ‘ULUAKI:**TUPU‘ANGA ‘O E KAKAI TONGÁ**

1. ‘Oku ‘i ai ‘a e ngaahi tui kehekehe ki he tuku‘au mai mo e tupu‘anga ‘o e kakai Tongá. Ko e taha ‘o e ngaahi tui ko iá ko e kakai Tongá ko e tuku‘au mai mei ‘Ēsia Tonga Hahake. Ko e hā ha fakamo‘oni **‘e taha** ko e tuku‘au mai ‘a e kakai Tongá mei ‘Ēsia Tonga Hahake.

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

2. Ko e kakai Tongá ko e kakai na‘e fehikitaki holo he ngaahi feitu‘u mo e ‘otu motu ‘o Tongá ‘i he ngaahi ‘uhinga kehekehe pē.
Tohi mai ha ‘uhinga ‘e taha ‘o e fehikitaki holo ‘a e kakai Tongá lolotonga ‘a e vaha‘a taimi ‘o e senituli 18.

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

3. Fai ha‘o fakamatala nounou ki he ‘uhinga ‘o e lea **‘Ositolonisia**.

Taukei ‘Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

4. Ko e taha ‘o e kau kaivai ‘iloa mei ‘Iulope na‘a nau ‘ahia hotau ‘otu motú he senituli 16 ko Kapiteni Semisi Kuki (Captain James Cook). Fai ha‘o fakamatala ki he ‘ulungaanga ‘o e kakai Tongá ‘o fakatatau ki he ngaahi fakamatala ‘a Kapiteni Semisi Kuki.

Taukei 'Ilo 3	
3	
2	
1	
0	
NR	

5. Ko e taha 'o e ngaahi konga mahu'inga 'o hotau anga fakafonuá ko 'etau ngaahi talatupu'á.

- i. Tohi mai ha 'uhinga kehekehe 'e **UA (2)** 'oku faingata'a ai ke tau tui he ngaahi 'ahó ni ki he ngaahi talatupu'a 'o ono'ahó.

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

- ii. Fai ha'o fakamatala ke ne fakamahino 'a e makatu'unga pe 'uhinga hono fa'u pe fatu 'e he kakai Tonga 'o ono'ahó 'a e ngaahi talatupu'á.

Taukei 'Ilo 3	
3	
2	
1	
0	
NR	

- iii. Ko e taha 'o e ngaahi talanoa talatupu'a 'iloa mo mahu'inga 'o Tongá ko e talanoa 'o'Aho'eitú.

Fai ha‘o fakamatala ki he mahu‘inga ‘o e talanoa ko ‘eni ‘o ‘Aho‘eitú ki he anga ‘o e **fakanofonofo ‘o e sosaieti Tongá** talu mei hono kuongá ‘o a‘u mai ki he ‘ahó ni.

[illegible]

Taukei 'Ilo 4	
4	
3	
2	
1	
0	
NR	

VAHE UA: KO E NOFO FAKA-TONGA

‘I he fehu‘i fika 1 – 3 siakale‘i ‘a e mata‘itohi ‘o e tali LELEI TONU TAHÁ.

1. Na‘e ‘i ai ‘a e ngaahi ha‘a tu‘i lalahi ‘e 3 na‘a nau pule‘i ‘a Tonga talu meí he ta‘u 950 ‘o fai mai. Ko hai ‘a e ‘uluaki Tu‘i Kanokupolu?

A. ‘Aho‘eitu
E. Kau‘ulufonuafekai
F. Ngata
H. Tupou I

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

2. Ko **Nōpele Fakafanua** ko e sea lolotonga ia ‘o e Fale Alea ‘o Tonga. **Ko hono hingoa fakatenetené ko:**

A. Vaituilua
E. Kinikinilau
F. Fukā‘eiki
H. Mulikiono

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

3. ‘I he ouau ‘o e putu faka-Tongá ‘oku ‘i ai ‘a e ngaahi fatongia kehekehe ke fua mo e fa‘ahinga ta‘ovala kehekehe ke nono‘o ‘e he taha kotoa pē ‘oku fekau‘aki pe kāinga mo e pekiá ‘o fakatatau pē ki honau tu‘unga he nofo ‘a e kāingá.

- i. Ko e taha ‘o e **ngaahi fatongia** ‘o e **fahú** ko e:

A. Kosi ‘a e lou‘ulu e kau liongí.
E. Talitali ‘a e ngaahi holo ‘oku lava mai ki he me‘afaka‘eiki.
F. Teuteu ‘a e sino ‘o e pekia mo e fale toli‘á.
H. Feime‘atokoni ke talitali ‘aki e kāinga.

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

- ii. Ko e kau **liongi** ‘o e putú ‘oku mahino ‘aupito kinautolu ‘i honau ta‘ovalá ‘a ia te nau ta‘ovala:

- A. lalahi pe taupātetele.
E. ma‘a pe faka‘ahu.
F. kuta pe lokeha.
H. kiekie pe fau.

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

4. ‘I he lotu fakakuonga mu‘a ‘a e kakai Tongá na‘e tolu (3) ‘a e ngaahi tefito‘i ‘otua na‘a nau tauhi pe lotu ki aí.

- i. Fakahingoa mai ha taha ‘o e ngaahi tefito‘i ‘otua ko iá.

Taukei ‘Ilo 1	
1	
0	
NR	

- ii. Fai ha‘o ki‘i fakamatala nounou pē ki ha taha ‘o e ngaahi makatu‘unga na‘e hōloa ai ‘a e lotu fakakuongamu‘á he taimi ‘o e pule ‘a Tupou I.

Taukei ‘Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

5. i. Ko e nofó ‘i Tonga ‘oku ‘osi ‘i ai pē ‘a e ha‘a ‘oku kau ki ai ‘a e tokotaha kotoa pē mo e fatongia tefito ke tauhi mo fua ‘e he ha‘a taki taha. **Fakamatala‘i nounou mai pē ‘a e fatongia ‘o e Ha‘a Fokololo-e-haú.**

Taukei ‘Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

-
- This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

[illegible]

-
- This image shows a blank sheet of white paper with horizontal blue ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

9. Ko e teunga fakafonua ‘o ha fonua ko e taha ia ‘o e ngaahi makatu‘unga ‘o e anga fakafonua. Fai ha‘o fakamatala faka‘auliliki mo mahino ki he fekau‘aki ‘a e ngaahi teunga fakafonua kehekehe ‘o e Tonga mo e faa‘i kavei koula ‘a e Tonga.

[illegible]

Taukei 'Ilo 4	
4	
3	
2	
1	
0	
NR	

3. Ko e ouau fakafonua 'o e fakapangai pe taumafa kavá 'oku meimei ke fakatū'uta ma'u pē ai 'a e taha 'o 'etau fanga monumanu tupu'a 'o e fonuá. Ko e hā 'a e hingoá 'o e monumanu ko iá.

Taukei 'Ilo 1	
1	
0	
NR	

4. 'Oku 'i ai 'a e fa'ahinga manupuna 'oku 'ikai toe ma'u ia 'i ha feitu'u 'i Tongá ni ngata pē 'i Niuafo'ou. Ko e hā 'a e hingoá 'o e manupuna ko iá?

Taukei 'Ilo 1	
1	
0	
NR	

5. Ko e konga mahu'inga 'e taha 'o hotau anga fakafonuá ko hotau tukufakaholó. Fakamatala'i mahino mai 'a 'uhinga 'o e lea '**tukufakaholo**'.

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

6. Tohi mai ha 'aonga 'e **UA (2)** 'o e ngaahi me'a mo'ui 'o ngātai he senituli hongofulu-mā-ono (16).

i.

ii.

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

Taukei 'Ilo 4	
4	
3	
2	
1	
0	
NR	

VAHE FĀ:

NGAAHI NGAGA 'O E TONGA

1. Fakahingoa mai ha taha 'o e ngaahi kalia 'iloa 'o Tonga he kuonga 'o e pule 'a e Ha'a Tu'i Tongá pe Ha'a Tu'i Takalauá.

Taukei 'Ilo 1	
1	
0	
NR	

2. Ko e taha 'o e ngaahi ouau motu'a pe katoanga fakafonua motu'a 'a Tongá ko e katoanga 'inasí. Tohi mai ha 'uhinga 'e **TAHA** (1) na'e fakahoko ai 'e he kakai Tongá 'a e katoanga 'inasí.

Taukei 'Ilo 1	
1	
0	
NR	

3. Ki mu'a 'i he fetu'utaki mo e ngaahi fonua mulí na'e 'i ai pē 'a e ngaahi naunau toutai tu'ufonua mo tukufakaholo ia 'a e kakai Tongá.
Fakahingoa mai 'a e fa'ahinga sū na'e ngāue'aki 'e he kakai Tongá he senituli hongofulu-mā-onó ke malu'i honau va'e he'enau ō 'o toutaí.

Taukei 'Ilo 1	
1	
0	
NR	

4. 'Oku 'i ai 'etau lea Tonga ko e; "FATUFATU FALA 'I FALE LALAVA". Fai ha'o ki'i fakamatala nounou pē ki he **tupu'anga** 'o e lea Tonga ko 'ení.

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

5. Ko e 'kahokahó,' ko e taha ia 'o e fa'ahinga 'o e 'ufi 'oku fai 'aki e ngaahi fatongia 'o e Tongá. Fakamatala'i mai 'a e 'uhinga 'o e paloveape ko e; "PALA 'A KAHOKAHO".

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

6. 'I he'etau nofo fakafonua 'i Tonga ní 'oku 'i ai 'a e ngaahi ngafa mahu'inga 'o ha'a fafine 'i falehanga.

Fai ha‘o fakamatala ke fakamahino ai ‘a e **mahu‘inga hono kei tauhi mo fakahoko pea fakatolonga ‘a e ngaahi ngafa ‘o fafine ‘i falehangá**. ‘Omai mo ha ngaahi sīpinga lelei ke tokoni ki hono fakamahino ho‘o fakamatalá.

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal blue or grey ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, typical of notebook paper. There are no margins, text, or other markings on the page.

Taukei 'Ilo 3	
3	
2	
1	
0	
NR	

7. Ko e faifolau ‘a e kakai Tongá he senituli hongofulu-mā-onó ‘o fai atu ai ki mu‘a na‘e fā‘a kaveingafolau ‘aki ‘a e ngaahi naunau ‘o natulá. Tohi mai ha ongo **naunau kehekehe ‘e UA (2) ‘i natula** na‘e ngāue‘aki ‘e he kau kaivai Tongá ko ‘enau taumu‘a folau.

[illegible]

Taukei 'Ilo 2	
2	
1	
0	
NR	

8. Ko e ouau ‘o e ‘taumafa kavá,’ ko e taha ia ‘o e ngaahi ouau mahu‘ínga, molumalu mo faka‘ei‘eiki ‘a e Tongá.

Fai ha‘o fakamatala ki he **mahu‘inga** ‘o e ouau fakafonua ko ‘ení ki he nofo fakafonua ‘a e Tongá.

[illegible]

Taukei 'Ilo 3	
3	
2	
1	
0	
NR	

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI.

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI.

‘OKU ‘IKAI HA ME‘A ‘I HE PEESI KO ‘ENI.